

Nagyházi Bernadette

Barangolások a szórend útvesztőiben Kísérletek a magyar szórend megfejtésére a XIX. században*

1. Bevezetés

Naumenko-Papp Ágnes írta mintegy 20 évvel ezelőtt, hogy „Azok a tanárok, akik a magyart idegen nyelvként tanítják, az első órától kezdve javítják rendületlenül a szórendi hibákat, mert nem tudnak támpontot adni, szabályokat felsorakoztatni, amelyeknek alapján helyes magyar szöveg/mondat alkotható” (Nyr. 111: 433–443). Hozzátenném ehhez még azt is, hogy a nyelvtanároknak egy-egy szórendi hiba javításával együtt a nyelvtanulók miértjeivel is meg kell birkóznuk.

Készülő doktori dolgozatomban egy olyan modellt szeretnék bemutatni, amelynek a segítségével a magyar mint idegen nyelv gyakorló tanárai világosabbá tehetik diákjaik számára a magyar mondat szerkezetét, és segíthetik a nyelvtanulókat a mondat szerkesztés automatizmusának elsajátításában.

2. A téma felvetése a Nyelvőrben

Ezúttal visszatérek a kezdetekhez, a gyökerekhez: A magyar szórendre vonatkozó korai fejtegetések egyik lelőhelye az 1872-ben indult Magyar Nyelvőr. Ennek első korszakát Szarvas Gábor szerkesztő neve jegyzi. Szarvas Gábor az 1872-es 1. szám bevezetőjében *Mit akarunk?* címmel megfogalmazza a lapindítás okát és a kitűzött hármast: célt:

- örködni a nyelv tisztasága felett, kiirtani idegen fattyúhajtásait;
- teret és helyet nyújtani a nyelvjárási, nyelvtörténeti gyűjtések számára;
- megvitatni a nyelv elméleti kérdéseit.

Ez utóbbiak között említi „...a szó- és mondatrend részletekbe ható megvitatását” (Szarvas 1872: 2).

Ha a Nyelvőr 135 éves megsárgult lapjait forgatjuk, látjuk, hogy a folyóirat a kitűzött célokból – legalábbis Szarvas Gábor szerkesztésében – különösen a nyelvjárási, nyelvtörténeti gyűjtések tekintetében járt jelentős eredménnyel. Ugyanakkor már az 1. évfolyamban megszólalt Joannovics György: „A szórend törvényeinek egyes részleteit hasztalan keresnők a nyelvtanokban. ... A tátongó hiányt tehát csak úgy fogjuk kipótolhatni, ha folytonosan gyűjtjük a szórendi törvénykönyv kiegészí-

tésére szolgáló adatokat” (Joannovics 1872, 167). Majd megindította gondolatfolyamát egy különleges szórendi jelenségről: az *is* mondatbeli helyéről. Részben erre hivatkozott Ihász Gábor a Nyelvőr III. számában, amikor nyomatékosan kérte a szerkesztőt, hogy „... intézzen egy lelkes, hazafias felszólítást a magyar nyelvtan íróihoz, tanáraihoz, az irodalmi körökhöz ..., hogy gyűjtsenek és gyűjtessenek anyagot a magyar syntaxishoz...” (Ihász 1874, 402). A későbbiekben többen, többféle nézőpontból közelítve szoltak hozzá a témához, kiegészítve vagy éppen módosítva Joannovics megállapításait, s végül valóságos tollcsata bontakozott ki egyes szórendi kérdésekben, melyben olyan nevek szerepelnek, mint Simonyi Zsigmond, Király Pál, Komáromy Lajos, Brassai Sámuel, Kicska Emil.

A mai előadásban két szerző munkáját szeretném ismertetni. Egyiküket irodalmi vonatkozása, érdekessége, másikat az időrend jogán.

3. Arany János és a magyar szórend

Arany János a kezdetektől figyelemmel kísérte a Nyelvőr életét. Szórendi írása (*A szórend*) a Nyr. II. évfolyamában jelent meg. Szarvas Gábor egy megjegyzése indította arra, hogy védelmébe vegyen néhány, Arany László és Gyulai Pál Népköltészeti gyűjteményében közölt adatot, s ez érdekes szórendi megfigyelésekhez vezetett. A felvetett kérdés az igekötő szórendi helyére vonatkozott. Szarvas Gábor négy mondatot emel ki a gyűjteményből, és felhívja a gyűjtők figyelmét ezek ritkaságára. E példák közül Arany kettőt vesz a védelmébe:

- „Az ördög ... olyan hosszút(czérnát) **belehúzott** (a tübe), hogy...”
- „Mi a manónak tetted azt a tűt ebbe a zsákba, nem **elfért** volna másutt!”

Arany e szerkezetek gyakori előfordulására több köznyelvi példát hoz „a legközönségesebbek közül” (Arany 1873, 7): *Oly nagyot levágott a kolbászból. Oly sokszor felhozta neki. Nem megmondtam, hogy eső lesz, Hát nem elszökött az a gyerek megint?* Arany pontosságát, rendszerező elméjét bizonyítja, hogy nem elégszik meg a gyakoriság igazolásával, hiszen ezzel „az ily szerkezet használatos volta csak ki volna mutatva, megfejtve nem” (ugyanott). Arany ostromozza az „a priori” megállapított szabályt, „miben mai syntaxisunk¹ leginkább szenved” amely szerint az *oly nagy, oly sok* „az igekötő hátravetését parancsolja” (Arany 1873, 8). Arany felismeri, hogy a hiba a pontatlan besorolásban, a rendszer hiányosságaiban van; ezen az úton ás mélyebbre, s jut el az állító és tagadó mondatok szórendi különbségeihez. Négy mondatszerkezet elkülönítésével érdekes négyes modellt állít fel,

¹ Minden idézetet eredeti – esetleg mai helyesírásunktól eltérő – írásmóddal közlök.

olyan mondatokkal, melyekben az ige határozott módban (segédige nélkül), illetve határozatlan módban (segédigével) áll:

1. Állítva:

Leírom.

Jól megtanulta.

2. Tagadva:

Nem írom le.

Nem tanulta jól meg.

1.4.

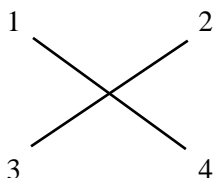
Le fogom **írni**.

Be van z én szűröm ujjá **kötve**.

Nem fogom **leírni**.

Nincs az én szűröm ujjá **bekötve**.

A „schema”:

Vagyis az igekötő nem válik el az 1. és a 4. esetben, de elválik a 2. és 3. esetben. Ezt kiegészíti a hangsúlyviszonyok tisztázásával is.² Bár nem mondja ki, a későbbiekben világossá válik, hogy Arany ezt a sémát tekinti a nem nyomatékos mondat alapszerkezeteinek: „*Ha akármelyik mondatcsoport e schemabeli szerkezettől eltér, ...már nyomatékosná válik*” (Arany: 9):

1.

Akkor írta le.

Jól tanulta meg, (de rosszul adta elé).

2.

Nem leírom (csak olvasom).

Nem **jól** tanulta meg (hanem rosszul).

3.

Mikor fogom ezt **leírni**?

Az **én** szűröm ujjá van bekötve.

4.

Nem **leírni** fogom (csak elolvasni).

Ha a szűröm ujjá **be** nincs **kötve** (kihullott volna).

Mindezzel – Arany úgy érzi – mind az állító, mind a tagadó mondatok szerkezetét megfelelően leírta, s „*kísértse meg akárki állító és tagadó mondatainkat az 1. 2. 3. 4. schema szerint csoportosítani, ugyanazon eredményt nem tagadhatja meg*” (Arany: 9).

² A szórend és a hangsúly összefüggéseinek vizsgálata kívül esik ezen dolgozat keretein.

Arany azonban nem áll meg ezen a ponton, s igazi érdeme is ez után következik. Észrevette, hogy „*az állító mondatok rendszerét követi minden olyan mondat, mely pozitív, a tagadókét (2.4.) mely negatív jelleműnek mondható, úgy hogy e részben ellentétesek: sokszor – ritkán, jobban – nem annyira, is – sem, nagyon – kissé...*” (Arany: 10).

1.

(Plus)

Sokszor megszólította.**Jobban** megérdemled.

2.

(Minus)

Ritkán szólította meg.Nem **annyira** érdemled meg.

3.

(Plus)

Sokszor meg akartam szólítani.Oly **hosszú** czérnát **beléhúzott**.**Annyiszor** megbántam!

4.

(Minus)

Ritkán tudtam megszólítani.Oly **rövid** czérnát **húzott belé**.**Oly ritkán** látogat meg.

A példákból kitűnik, hogy Arany felfigyelt egy a szórendet meghatározó jelenségre, melyet ma pozitív és negatív értelmű kvantoroknak nevezünk.

Mindezek után lássuk, hogyan is fejthető meg a két, Szarvas Gábor által ritkának nevezett, valójában gyakori szórendi jelenség.

Az *Az ördög ... olyan hosszút(czérnát) belehúzott (a tűbe), hogy...* mondat esetében Arany azzal magyarázza az egyenes szórendű igekötőt, hogy a *hosszút* „positív jellemű”, s így a 3. mondat szerkezetnek felel meg, s ez indokolja az igekötő egyenes szórendjét.

Ennél meggyőzőbb a másik idézett példa magyarázata. A *Mi a manónak tetted azt a tüt ebbe a zsákba, nem elfért volna másutt!* mondatról megállapítja, hogy az valójában „*nem is tagadás, hanem állítás kérdő-tagadás álarczában, s így, mint kedélymozzanatot kifejező, nyomatékosná vált*” (Arany: 10). Végezetül e tagadva állítás erejének és létjogosultságának igazolására Arany „parancsoló” szerkezeteket idéz, melyek állító formája „másodfokú, erősb” nyomatékot fejez ki (Arany: 11), s ezzel ma is egyetérthetünk: *Megállj, hé!, Elvidd (azt az ostort innen)!*

Az igekötő váratlan szórendi viselkedésének megfigyelése, értelmezése, az okok keresése több szerzőt késztetett gondolkodásra. Ennek legrészletesebb kiteljesedése Molecz Béla *A magyar szórend történeti fejlődése* c. munkája 1906-ból. Az olyan megjegyzések és gyűjtések, fejtegetések, mint Arany Jánosé, fontos lépcsőfokot jelentettek a megengedhető mondat szerkezetek felderítésében, végső soron a magyar szórend tisztázásában.

Arany János haláláig lelkes olvasója és közreműködője volt a Magyar Nyelvörnek – ezt a VII. évfolyamban meg is vallotta: „Szorgalmas olvasója vagyok a Nyelv-

örnek” (Nyr. 1878: 408). Írásait, gyűjtéseit, megjegyzéseit saját nevéen és Szalontai János álnéven küldte be. Simonyi Zsigmond azzal adózott Arany emlékének, hogy halála után is közölte a költő korábban gyűjtött jegyzeteinek részleteit *Tallózások* címmel, melyek ugyan rendezetlen alkalmi jegyzetek, de igazolják, „mily aprólékos gondot fordított Arany János az irodalmi nyelvhasználat megfigyelésére” (Simonyi 1897, 504; 1898, 17-18). E rövid, megjegyzésekkel ellátott, értelmezéseket is tartalmazó feljegyzések közlésével Simonyi éppen Arany gondos, mindenre odafigyelő nyelvörkődő munkája előtt kívánt tisztelegni.

4. Joannovics György és a szórend első megközelítése

Joannovics György már az I. évfolyamban közzétette első szórendi fejtegetéseit, melyet újabbak követtek a XIII., majd a XVIII. és XXXII. kötetben. Szórendi írásai mellett több témához is hozzászólt: hosszasan elemezte a *-nak/-nek* besorolását, írt az egyeztetésről, a nyelvújításról, a nyelvi helytelenségekről.

A Nyelvőr I. számában annak a felhívásnak tett eleget, melyet Szarvas Gábor a lapindító cikkben fogalmazott meg, s néhány adattal kívánt hozzájárulni a szórendi gyűjteményhez. Nem is akármilyen jelenséget választott első dolgozata témájául: az *is* nyomósító és kötőszó szórendi helyét. Ha meggondoljuk, hogy az *is* szórendi helyének tanítása a magyarnyelv-tanítás egyik „nehéz esete”, nem érdektelen végigjárni az utat, amelyet elődeink nyitottak meg előttünk. S tesszük mindezt azért, hogy olyan gondolatokra bukkanjunk, melyek segíthetik megválaszolni a magyar nyelvvel birkózó nyelvtanulóink miértjeit.

Joannovics két kérdést vet fel az *is*-sel kapcsolatban, de az előadás szempontjából az első érdemel figyelmet:

„Mennyire nyomósítja e kötőszó a közvetlen előtte álló fogalmat, és minő befolyást gyakorol a mondat szórendére? (Joannovics 1872, 167).

5. Joannovics gondolatainak mai értelmezése

Joannovics elemzéseinek és gondolatainak egy része felett valóban eljárt az idő. Ismertetésüket a szórendre vonatkozó mai, pontosabb ismereteink már okafogyottá teszik. Néhány esetben azonban felvetései és megközelítési módja hasznára lehetnek a magyart idegen nyelvként tanító tanár számára, mivel olyan jelenségekre hívják fel a figyelmet, amelyek gyakran vezetnek miértekhez a nyelvórán.

5.1. A „természeténél fogva nyomósító mondat”

Az egyik ilyen jelenség a „természeténél fogva nyomósító mondat”.

Az *is* szórendet befolyásoló tulajdonságait az határozza meg, hogy az *is* kapcsolódása egy szóhoz nem okozza önmagában az előtte álló fogalom nyomatékossá válását: „*az előtte álló fogalomnak ... csak másod rendű nyomatékot adhat...*” (uo.), azaz az *is* nem teszi nyomatékossá a szórendet, nem löki hátra az ige igekötőjét. Példái: *Engem is elkésérít ez a dolog. Ezen is át kell esnünk.* Stb.

Előfordul azonban, hogy az *is*-sel kiegészült elemet tartalmazó mondatban fordított szórendű állítmány áll. Ennek megfejtéséhez Joannovics bevezet egy új fogalmat: az *ab ovo*, azaz természeténél fogva nyomósító mondatot (Joannovics 1872, 168). Később – Vadnay Lajos nyomán – „született” nyomósító mondatnak nevezi az általa taglalt jelenséget (Joannovics 1872, 168). Megállapítja, hogy egyes fogalmak már önmagukban megkívánják az erős nyomatékot. Ilyenek

- olyan határozók és kötőszók, amelyek magára az igére, és nem a körülményére vonatkoznak: *ritkán, nehezen, csupáncsak, alig*;
- határozatlan fogalmat kifejező szók (nem tulajdonnevek, személyes névmások, „birtokragos” szók);
- névelő, mutató névmás és mennyiségjelző nélkül álló főnevek.

Példamondatai, amelyekben az igekötő mindig fordított szórendben szerepel:

Péter házat ad el.

Részvényeket vásárolok össze.

Alig éri meg a tavaszt.

Korán kelek fel.

Későn fekszem le.

Ritkán haragszol meg.

Nőkkal veszttem össze.

Rozsot küldök be a vásárra.

Ezekben a mondatokban az *is* megjelenése nem változtat a szórenden; a született nyomósító mondat az, amelynek „... a szórendre való befolyása döntő” (Joannovics 1872, 171).

A „született nyomósító mondatok” egy részét mai nyelvelméleti ismeretünkkel már nem tekintjük születetten nyomósítónak. A *Péter házat ad el*; *Részvényeket vásárolok össze*; *Nőkkal veszttem össze*; *Rozsot küldök be a vásárra* mondatok tagadhatatlanul egyfajta szembeállítást rejtenek magukban (nem autókat, nem telkeket, nem férfiakkal, nem búzát), de anélkül, hogy valóban hangsúlyoznánk, nyomósítanánk ezeket az ellentéteket. Általános gyakorlat, hogy szeretünk nyomatékos mondatokkal tanítani, hiszen ezek szórendjét pontosabban, szabályokba öntve tudjuk bemutatni. Nem mondhatunk le azonban a puszta tényközlő mondatokról sem a nyelvtanítás

folyamatában. A fenti mondatok más hangsúlyviszonyok érvényesítésével pusztán tényközlő mondatokká válhatnak – s erre a jelenségre mindenképpen fel kell hívni haladó nyelvtanulóink figyelmét.

A másik figyelmet érdemlő jelenség, hogy egyes időhatározók (*ritkán, soha, későn, korán, mindig, gyakran*) már önmagukban nyomatékos követelnek maguknak. Ezeket a nyelvkönyvek általában egy csokorban mutatják be – ha egyáltalán foglalkoznak a jelenséggel –, de a hozzájuk kötődő különleges szórendi jelenséget nem tárgyalják. Ezek az időhatározó-szók soha nem állnak mondatkezdő helyzetben, az alanyt megelőzve, viszont lehetővé teszik egy „valódi” nyomatékos szó megjelenését is a mondatban. A Küszöbszintben javasolt hatpozíciós modell lehetőséget ad ennek a jelenségnek a magyarázatára. A nyelvтанítás folyamán azonban ezt a hatpozíciós modellt érdemes lépésről lépésre felépíteni, és egy kiegészítő szabállyal ezeknek az – esetleg együtt tanított – időhatározóknak a számára sajátos, megosztott helyet létrehozni a mondat szerkezetében anélkül, hogy ezt az alternatív helyet állandósítanánk, és a mondatok jelentős részében üresen hagyánk.

5.2. Az értelmező és a természetüknél fogva nyomósító mondatok

A szerző a továbbiakban újabb szerkezetekben vizsgálja az *is* hatását a mondat felépítésére. Megkülönbözteti az ún. értelmező („nem-nyomósító”) mondatokat a természetüknél fogva nyomósító mondatoktól:

Értelmező mondatok:	Természetüknél fogva nyomósító mondatok:
Ez is eszembe jutott.	Jutnak eszébe komoly ügyek is.
Andor is részt vett benne.	Vesz ott részt szakértő is, kontár is.

Az állandósult kifejezések szórendi viselkedésének megfigyeltetése és tanítása sem kerülhető el a magyar mint idegen nyelv órán. Ezek a kifejezések (*eszébe jut, póru jár, részt vesz* stb.) különösen a nyelvтанulás nem teljesen kezdő szakaszában okoznak gondot, amikor a nyelvтанuló öt-hat szóból álló mondatot próbál helyesen felépíteni. Amennyiben e kifejezések meghatározóit az igekötőkhöz hasonlítjuk, már nem lesz nehéz a nyelvтанulók számára az igekötők esetében megismert szórendi viselkedés adaptálása.

5.3. Az *is* és az állítmány egymáshoz viszonyított helye

Joannovics további fontos szórendi megfigyelése:

„Van az *is*-nek még egy főszajtsága .... E szó ugyanis nagyon megkívánja, hogy nyomósítottját ... kövesse azonnal a szorosabb értelemben vett állítmány ... ez lehet pusztán ige; és lehet az igével legszorosabb viszonyban álló szók csoportosorozata is” (Joannovics 1872: 209).

Ezt azzal magyarázza, hogy az *is* szó megzavarja a nyomaték nélküli mondat egyensúlyát, mivel az *is* nyomatéka, „... *ha nem is első rendű, minden esetre első a másod rendűek közt. ... Ez okozza azt, hogy az is oly mohón kapcsolja nyomósítottját az állítmányhoz*” (Joannovics 1872, 210) – függetlenül attól, hogy nem-nyomatékos vagy „született” nyomatékos mondatról van-e szó.

A jelentést is **beküldöm holnap.**

Jelentést is **küldök be holnap.**

*A jelentést is **holnap beküldöm.**

*Jelentést is **holnap küldök be.** (feltéve, hogy a holnap szót nem akarjuk különösebben kiemelni)

E tételének magyarázata során Joannovics – amint az a példákból kitűnik – felfigyelt arra is, hogy ezekben a mondatokban az *is* szót tartalmazó szerkezet nem követel magának ige előtti nyomatékos helyet, és megengedi valódi nyomatékos szó megjelenését is. Az *is*-sel bővített szerkezet és az állítmány közé azonban csak a nyomósító mondatban kerülhet másik szó, s ez „kétszeresen nyomósítóvá változtatja a mondatot. A természetükénél fogva nyomósító mondatokban ez nem okoz szórendi változást:

Visszaélések is **fordulnak elé.**

Visszaélések is **csak kivételesen** fordulnak elé.

Amennyiben az értelmező (nem-nyomatékos) mondatban az *is*-sel bővített szerkezetet nem az állítmány követi, a hallgató „nyomatós szórendet vár, és ha „... egyenes szórenddel találkozik, a kellemetlenek közé fog tartozni” (Joannovics 1872, 211). Bonyolult példákkal igazolja e tételét:

Az A. gyárnál is a vállalkozók egy kis elemi iskolát tartanak fenn.

A szórend azt sugallja, hogy a *vállalkozók* lesz a mondat főnyomatékú eleme. Joannovics rájött azonban, hogy a szerző az elemi iskolákat kívánta nyomósítani. Szellemesen bírálja a hibás mondat szerkezetet:

„*Nincs kifogásom ellene; csakhogy akkor a tisztelt vállalkozók törvényellenesen helyezkedtek a gyár és az iskola közé; mert ezzel felbontották a szórendet*” (Joannovics 1872, 212).

A helyes szórendű mondat – Az A. gyárnál is egy kis elemi iskolát tartanak fenn a vállalkozók – nyomatékos lett. Értelmező mondatot pedig csak az általa javasolt

szabály figyelembe vételével tart megengedhetőnek: Az A. gyárnál is fenntartanak a vállalkozók egy kis elemi iskolát.

Az *is* szórendszervező szerepére vonatkozó fejtegetései végszavában Joannovics olyan nyelvhasználati jelenséget ostromoz, melyet mára már elfelejtett az átlagos nyelvhasználó: mely szerint sokak szokása, már-már szenvedélye, hogy „...*mindig utoljára hagyják az állítmányt*” (Joannovics 1872, 212).

5.4. Joannovics elméletének értelmezése a Küszöbszint tükrében

Joannovicsnak ez a tétele fontos adalék a magyar nyelvet tanító nyelvtanár számára: az *is*-sel bővített szerkezet után mindenképpen az igének kell következnie, akkor is, ha az *is*-t tartalmazó szerkezete nem viseli a mondat főhangsúlyát. A Küszöbszintben javasolt hatpozíciós modell lehetővé teszi e jelenség értelmezését is. Az itt látható B² pozíció felvételére éppen az ilyen szerkezetek számára van szükség (*is*-sel bővített szerkezetek, *mind*- kezdetű szavak, szerkezetek, pozitív összefoglaló értékű határozószók (*általában, rendszeresen, végleg, sokan*). Az itt megjelenő elemeket logikailag hangsúlyosak érezzük, mégsem befolyásolják a B¹ pozícióban álló, esetleg a mondat főnyomatékát viselő elemek szórendi helyét – a példából látható, hogy éppen erre figyelt fel Joannovics. A fő kérdés természetesen az, hogyan hasznosíthatjuk a Küszöbszint hatpozíciós modelljét a magyarnyelv-tanításban. Függetlenül attól, milyen szabályok vagy modellek segítségével tanítjuk a magyar szórendet a külföldieknek, mindenképpen fel kell hívunk a figyelmet az *is*-t tartalmazó szerkezet szórendet is befolyásoló, különleges viselkedésére.

5.5. Az „*is-vita*” a Magyar Nyelvőrben

Hosszú és nehéz út vezetett Joannovics első cikkétől a Küszöbszint modelljéig. A most ismertetett cikksorozat hatalmas lavinát indított el az *is*-sel kapcsolatban; sokan hozzászóltak a kérdéshez, mint pl. Gyulai Béla (Nyr. V: 20-), Simonyi Zsigmond (Nyr. VII: 373-374), Király Pál (Nyr. VIII: 215-), Führer Ignác (Nyr. VIII: 156-164), majd Simonyi a XII., erre válaszként Joannovics a XIII., ismét Simonyi a XVII., Brassai a XVIII., Kicska a XIX-XXII., Molecz Béla a XXVIII., majd ismét Simonyi a XXXI., végül erre (*is*) válaszként Joannovics a XXXII. évfolyam számaiban – s ezek még csak az egymáshoz kapcsolódó írások az első 30 év terméséből! Termékenynek bizonyult tehát Szarvas Gábor felhívása, és gondolatébresztőnek Joannovics első, e témában a Nyelvőr 1. számában megjelent cikksorozata.

6. Zárzó

Írásom címében a *barangolás* és az *útvesztő* szavak szerepelnek. Útvesztő, hiszen micsoda átláthatatlan rengetegnek tűnhetett fel a XIX. századi nyelvészek számára a magyar mondat szerkezet – megfelelő elméleti háttér, a fogalmak tisztázottsága nélkül. S barangolás is, mert azok, akik a XIX. században megindultak a magyar mondat lehetséges szórendi variációinak rengetegében, ráirányították a figyelmet egyes különös szórendi jelenségekre, koruk nyelv művelőiként irtották a hibás szórendű mondatokat, emellett hatalmas anyagot gyűjtöttek, s időnként rátaláltak a helyes útra – de legalábbis kereszteztek azt, érdekes olvasmányokat hagyva hátra a késői olvasónak.

IRODALOM

- ARADI András – ERDŐS József – STURCZ Zoltán 2000. *Küszöbszint. Magyar mint idegen nyelv*. Budapest: Műegyetemi Távoktatási Központ
- ARANY János 1873. A szórend. *Nyr.* II. 7-11.
- IHÁSZ Gábor 1874. Gyűjtsünk anyagot a magyar syntaxishoz. *Nyr.* III. 401-404.
- JOANNOVICH György 1872. Szórend. *Nyr.* I.: 166-171., 206-214., 254-260., 303-310.
- NAUMENKO-PAPP Ágnes 1987. A magyar szórend fő rendező elveiről. *Nyr.* 111. 433-444.
- SIMONYI Zsigmond 1897. Tallózások. *Nyr.* XXVI. 504.
- SIMONYI Zsigmond 1898. *Nyr.* XXVII. 17-18.
- SZARVAS Gábor 1872. Mit is akarunk? *Nyr.* I.